

nak ajándékozta. Kinsky lépését Széchényi példaértékűnek tekintette a maga számára, s ezzel magyarázható, hogy a magyar nemzeti könyvtár alapító emléktáblájának latin nyelvű feliratát a prágai egyetemi könyvtárban látható Kinsky-féle felirat nyomán készítette el.

A másik tudománypártoló főúr, akivel Széchényi szoros kapcsolatot ápolt, a numizmatikai gyűjteményéről nevezetes František Sternberg (Šternberk) gróf volt, aki unokafivérével, Kašpar Sternberggel együtt meghatározó szerepet játszott a cseh nemzeti múzeum megalapításában. Richard Pražák szerint éppen František Sternberg tekinthető a cseh tudományos élet Széchényihez leginkább fogható mecénásának. Azt már Sárkány Oszkár korábbi kutatásaiból tudjuk, hogy a cseh nemzeti múzeum megalapításában feltételezhetően a magyar példának is volt ősztönző szerepe. Erre utal a Csehországi Hazafias Múzeumot életre hívó Kolovrat fővágróf 1818-ban kelt rendelete, amely hivatkozik a hasonló magyar kezdeményezésre. Ez a hatás még egyértelműbben dokumentálható a Morvaországi Múzeum (Mährisches Landesmuseum) létrejöttének folyamatában. Nemcsak a javaslattevők folyamodványa, de az alapítólevél preambuluma is megemlékezik Széchényi Ferenc példaadó kezdeményezéséről. Jelen kötetünkben is megtalálható Hugo Franz Salm gróf, a morvaországi patrióta társaság elnöke levele 1816-ban kelt levele, amelyben beszámol Széchényinek a brünni múzeumalapításról, s egyebek mellett hálóját fejezi ki a nagyszerű útmutatásért.

Széchényi feltehetőleg 1794-es prágai tartózkodása idején ismerkedett meg Josef Dobrovskýval, a cseh tudományosság legjelentősebb korabeli alakjával, aki egyebek mellett az összehasonlító szlavisztika megteremtőjének számít. Dobrovský rendszeres levelező kapcsolatban állt a szlovák Ribay Györggyel, aki folyamatosan tájékoztatta őt a magyar tudományos élet eseményeiről. (Dobrovský magyar kapcsolatait részletesen tárgyalja Richard Pražák mértékadó tanulmánya, amely 2001-ben újra megjelent a szerző *Cseh–magyar történelmi kapcsolatok* című könyvében.) Jelen kötetünkben Dobrovský két levele olvasható, amelyek a cseh tudós finnugrisztikai

munkásságát érintik. Az egyikben felajánlja Széchényinek a finn Juslenius szótárát, amelyet 1792. évi svédországi útján vásárolt, a másikban elküldi egyik nevezetes német nyelvű tanulmányát a korai cseh történelemről, illetve saját könyvtárából további finnugor tárgyú műveket küld ajándékba. Itt kell megjegyezni, hogy Dobrovský finnugrisztikai munkássága Richard Pražáknak köszönhetően ma már részletesen fel van dolgozva. (*Dobrovský als Hungarist und Finnougrist*. Brno, 1967.) Ebből a kiváló tanulmányból tudjuk, hogy Dobrovský az elsők között ismerte fel: a finnugor nyelvek kutatását a történeti és az összehasonlító grammatika alapjára kell helyezni.

A Széchényi Ferencnek írt csehországi levelek híven igazolják, hogy a felvilágosodás korának keretei között előítéletektől mentes tudományos párbeszéd folyt a két ország szellemi elitje között. A levelek tükrözik azt az élénk érdeklődést és nagybecsülést, amelyet a cseh tudományos élet tanúsított a magyar nemzeti könyvgyűjtemény megteremtésén fáradozó Széchényi Ferenc iránt.

BERKES TAMÁS

Kerényi Ferenc: Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867). Bp. 2002. 443 l.

Irodalom- és művelődéstörténetünk – kevés kivétellel – meglehetősen elhanyagolta a levéltári források felhasználását a kutatások során. Forrásként inkább csak a szövegeket és esetleg a levelezést használták fel. A levéltárosok gyakran mondogatják, hogy irodalomtörténészek ritka vendégnek számítanak gyűjteményeikben.

De Kerényi Ferenc terjedelmre és tartalmára nézve is imponálóan gazdag munkája azt bizonyítja, hogy az irodalomtörténet kutatóinak is van keresnivalója a levéltárakban. A magyar pozitívizmus néhány kiemelkedő műve után ő az első, aki legalábbis egy vármegye vonatkozásában az 1790–1867 közötti időszakra nézve alapos levéltári feltárást nyújtott Pest vármegye irodalmi életével kapcsolatos dokumentumokból. Víz-

gálódása előterébe azok a művészeti ágak kerültek, amelyek elsősorban a nyelvi közeggel álltak szoros kapcsolatban, vagyis az irodalom és a színház kérdéseinek írásos dokumentumai. Elemzései során nem az esztétikai, hanem az irodalom- és művelődésszociológiai szempontokat érvényesítette, mégpedig az írott forrásokból, tényekből kiindulva, és nem úgy, mint a vulgáris irodalomszociológia igényelte: csupán a kész elméletek, sémák illusztrálására törekedve.

A gazdag és gyakran szétszórt anyagot a szerző négy főfejezetben dolgozta fel. Az elsőben Pest vármegye irodalomszervező és pártoló tevékenységéről, a következőben az irodalmi élet alkalmairól, formáiról, szerplőiről, a harmadikban a táj és az irodalom kérdéseiről esik szó, és végül – az 1849–1967 közötti dőszakkal kapcsolatban – az irodalmi élet metamorfózisáról szóló alfejezetek és bennük a megfelelő források feldolgozása található.

A felhasznált Pest megyei levéltár anyagát összekötötte az eddigi szakirodalom feltárásával és megállapításaival, nemegyszer kritikai megjegyzésekkel és helyesbítésekkel kísérve azokat. A gazdag anyagból – folyóiratunk profiljának megfelelően – csupán példaként kiemelvén a „Pest vármegye kapcsolata a magyar hírlap- és folyóiratirodalommal” című alfejezetet, amelyben a tárgyalt korszak sajtójára nézve találunk értékes levéltári adalékokat, és újabb következtetéseket. Ezek főként a lapok engedélyezésével, cenzúrázásával, és azok egyéb viszonyaival kapcsolatosak, amelyek a Helytartótanács és Pest vármegye vagy Pest város tanácsa intézkedéseit, cenzúraügyeit tartalmazzák.

Mindezeket ajánlatos a sajtótörténetben is tudomásul venni, illetve – kisebb részben – megvitatni. (Ilyen pl. az a megállapítás, hogy „II. József sajtópolitikája után a hírlap- és folyóiratengedélyezés terén nem alakult ki mérvadó gyakorlat” 53. l. Ugyanis ami az *Uránia*val kapcsolatban történt, ti. az utólagos ellenőrzése az engedélyezésnek és a cenzúrázás elvégzésének, csaknem pontosan az történt pl. a *Mindenek Gyűjtemény*vel és a *Magyar Museum*mal kapcsolatban is.)

Kerényi Ferenc kitűnő munkája akkor jelent meg, amikor irodalomtörténetírásunkban az új, ismeretlen adatok, összefüggések és az eddig feltáratlan tények kutatása helyett a divatos elméletek gyártása (másolása, fordítása?) vált gyakoribbá. Pedig – miként e munka is bizonyítja – van még, akárcsak egyetlen vármegye irodalmi életével kapcsolatban is bőven feltáratlan dokumentum, amelyek ismerete nélkül nehéz érvényes és időtálló elméleteket alkotni.

KÓKAY GYÖRGY

Vajda Kornél: Schütz Antal. Bp. 2002. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. 159 l. /Tudós tanárok – Tanár tudósok/

Három éve indult útjára egy sorozat az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum kiadásában „Tudós tanárok–Tanár tudósok” címmel. Napjainkban, amikor az igazi szellemi értékek közreadása anyagi okok miatt egyre nehezebb, hősies vállalkozás egy ilyen – a magyar nevelés, és egyúttal a magyar tudomány történetében is jelentős szerepet játszó kiemelkedő egyéniségek életéről, munkásságáról szóló – könyvsorozat megjelentetése. A sorozatszerkesztő, Jáki László még ahhoz a neveléstörténész generációhoz tartozik, akik Ravasz János és Zibolen Endre tanítványaként, munkatársaként kezdték pályafutásukat, és akik azóta is csendben munkálkodva az ő szellemükben végzik feladataikat. Az utánuk következő generáció tagjainak többsége már nem ismeri és nem műveli a valódi történettudományi kutatómunkát, nem fárad a kézíratos források feltárásával és feldolgozásával, és ami még szomorúbb, nem is serkenti ilyesmikre tanítványait. A sűrűn megrendezésre kerülő monstre konferenciákon többnyire egyetlen valódi, önálló kutatási eredményeken alapuló neveléstörténeti előadás sem hangzik el. Ebben a közegben különösen elismerésre méltó az egyszerű, de szép kiállítású sorozat közreadása, amelynek célja a múlt nagy magyar tanáregyéniségeinek bemutatása, azokénak, akik egyben elismert tudósok is voltak. A sorozatban többek között meg-